МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Історія України.
11 клас

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

Затверджено та надано гриф
«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

(наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698)

2022 р

Пояснювальна записка

Навчання історії спрямоване на реалізацію загальної мети базової середньої освіти, яка полягає в розвитку та соціалізації особистостей учениць/учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник закладу загальної середньої освіти – це патріотка/патріот України, яка/який знає її історію; носійка/носій української мови, культури, яка/який поважає культуру інших народів, вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатна/здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Процес консолідації української нації, що відбувається впродовж тривалої російсько-української війни й особливо після широкомасштабного російського військового вторгнення, яскраво підкреслює важливість шкільної історичної освіти.

Мета шкільної історичної освіти

Метою шкільної історичної освіти є:

а) формування вільної особистості, яка визнає національні та загальнолюдські цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у своїй поведінці;

б) виховання засобами історії громадянської свідомості, зорієнтованої на патріотичне почуття приналежності до власної держави та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві;

в) прищеплення толерантності й поваги до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей.

Ця мета має конкретизуватися в **комплексі завдань**, з яких пріоритетними є:

- поглиблення інтересу до історії як сфери знань і навчального предмета, розвиток мисленнєвих здібностей та умінь, необхідних для розуміння сучасних викликів;

- набуття системних знань про факти, події, явища, тенденції в Україні та світі з позицій: цінності життя людини, досвіду українського державотворення, утвердження єдності й соборності українського народу, значення європейських культурних і правових традицій для суспільних процесів в Україні, зміцнення національних інтересів і суверенітету, цілісності та непорушності кордонів української держави в контексті світового історичного процесу;

- розвиток історичного, критичного та творчого мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу, проблеми, що стоять перед країною та світом;

- усвідомлення національного інтересу, необхідності захисту суверенітету, територіальної цілісності власної держави в умовах реальних військово-політичних, інформаційних та інших викликів;

- долучення до духовних і культурних надбань і цінностей, історико-культурних

традицій українського й інших народів;

- сприяння формуванню політичної та правової культури, громадянської самосвідомості, пошани до державної символіки України в гармонійному поєднанні із національними та загальнолюдськими цінностями.

Реалізація мети шкільної історичної освіти здійснюється через розвиток основних складових історичної свідомості:

а) накопичення знань про основні події, явища та процеси, їхні давніші та сучасні інтерпретації;

б) оволодіння способами розумових дій, необхідних для розуміння минулого, осягнення сучасного і прогнозування майбутнього;

в) усвідомлення демократичних цінностей та їх дотримання на практиці.

Обов'язкові результати шкільної історичної освіти передбачають, що учениця/учень:

- мислить історико-хронологічно, орієнтується в історичному часі, встановлює причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства **(хронологічна компетентність)**;

- мислить геопросторово, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища **(просторова компетентність)**;

- мислить критично, працює з різними джерелами інформації та формулює історично обґрунтовані запитання **(інформаційна компетентність)**;

- мислить системно, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміє множинність трактувань минулого і сучасного та зіставляє їхні інтерпретації **(логічна компетентність)**;

- усвідомлює власну гідність, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації **(аксіологічна компетентність)**.

Зміст історичного матеріалу базується на таких пріоритетах: науковість, національна спрямованість, хронологічна послідовність, логічність, людський вимір історії, постановка проблемних навчальних завдань, полікультурність; органічне й оптимальне дотримання пропорцій між суспільно-політичною, соціально-економічною, культурною та духовною складовими історичного процесу, загальнонаціональною історією, регіоналістикою й історичним краєзнавством; виокремлення історії повсякдення, мікроісторії та особливостей трансформації рівня життя населення відповідно до подій, що відбувалися в Україні та світі.

Змістові наголоси навчальних програм

Політичні, економічні, соціальні й культурні виклики, що виникли у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України зумовили необхідність змін у чинних навчальних програмах з історії для закладів загальної середньої освіти, щоби не лише доповнити наявний матеріал останніми подіями, але й урахувати нові історіографічні напрацювання та увиразнити наскрізні сюжетні лінії з минулого, що дають змогу пояснити сучасні події. А саме:

- відображено історію Русі-України, Галицько-Волинського князівства, королівства Руського, українських земель у середині XIV – початку XVI ст. відповідно до здобутків сучасної зарубіжної та української історіографії;

- переформатовано концептуально зміст ранньомодерної історії України, виходячи з конечної необхідності зв'язати між собою досвіди перебування українських земель в складі Речі Посполитої та Війська Запорозького/Гетьманщини, як генетично споріднених в розрізі державних інституцій, політичної культури, економіки, культури й повсякденного життя;

- впроваджено поняття-концепт «Козацька революція середини XVII ст.», який якнайкраще відповідає сутності цього явища і протягом останнього десятиліття дедалі впевненіше набуває визнання в українській та світовій історіографії;

- осучаснено зміст історії України «довгого» XIX ст., де закцентовано на процесах українського націєтворення і націєствердження; - звернуто основну увагу на історію України XX ст.;

- внесено до програми погляд на СРСР як на державу імперського типу, де імперський спосіб організації влади поєднувався з тоталітарним режимом;

- при висвітленні Української революції перенесено наголос на події 1917– 1918 рр., адже революція досягла мети, коли постала Українська Народна Республіка;

- наголошено на державотворчій спадкоємності сучасної України від Української Народної Республіки;

- сконцентровано увагу на понятті «українська політична нація», зокрема, на формуванні її контурів і консолідацію впродовж XX ст.;

- ширше представлено практику використання в СРСР масового штучного голоду як політичного знаряддя;

- розширено просторові контексти української історії, з української перспективи осмислено сюжети світової історії (як-от: внесено сюжет про національне державотворення в Білорусі, країнах Балтії та Закавказзя);

- передбачено окремим навчальним блоком розгляд сучасної російськоукраїнської війни, зокрема, її історичного коріння; - запроваджено нові поняття та терміни, актуальні для розуміння сучасності (наприклад, «доктрина "русского міра"», «рашизм» тощо);

- звернуто увагу на необхідність ширшого використання пізнавальних і виховних можливостей історичної біографістики;

- зорієнтовано школярів на вивчення не лише інструментів насильства, якого в XX ст. зазнавали українці, а й опору йому тощо.

Сьогодні Україна переживає найважчі випробування за весь період незалежності. Повномасштабна війна, яку 24 лютого 2022 р. розпочала Російська Федерація, спрямована насамперед проти української державності та має виразні риси геноциду українського народу. Складовою цього геноциду є намагання путінського режиму знищити українців як політичну націю, зруйнувати не тільки українські міста і села, але й українську історичну пам'ять та національну самосвідомість.

У підготовці до цієї варварської війни путінський режим особливу роль приділяв фальсифікації історії та пропаганді «русского міра», формуючи у росіян імперську свідомість та шовіністичні настрої. Тому, в умовах протистояння агресивній антиукраїнській пропаганді, особливе значення має збереження та розвиток української історичної освіти та подальше формування в української учнівської молоді патріотизму, усвідомлення загальнолюдських цінностей та несприйняття імперської і шовіністичної ідеології. При цьому українська історична освіти має не «віддзеркалювати» ідеологічні атаки з боку путінського режиму, а послідовно продовжувати формування в учнівства української історичної пам'яті, патріотизму та розуміння єдності України та українського народу з Європою та європейськими демократичними цінностями.

Із цього огляду Програма допускає, пропонує змінювати поняття «радянський» на «совєтський» у контекстах, що вказують на:

1) непритаманні для України і нав'язані керівним центром СРСР/СССР політичні, економічні, соціальні та культурні практики (напр., світогляд «совєтської людини», «совєтизація», «концепція "совєтського народу"»);

2) негативізацію, спотворення більшовиками (комуністами) понять «Ради», «радитися», «народовладдя». У Програмі в більшості випадків зразки таких замін запропоновано під час першого вживання понять. Надалі вони зазвичай не повторюються, щоб не переобтяжувати змістову та компетентнісну складові таблиць.

Структура програми та організація навчання учнівства

Програма складається з Пояснювальної записки, структурованих за розділами очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учениць/учнів і змісту навчального матеріалу як основи для досягнення цих результатів. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і викладені через знання, розуміння й уміння, які відповідають знаннєвому, смисловому й діяльнісному компонентам. Ціннісний компонент (зважаючи на особливості історичного матеріалу) окремо за розділами не описується, позаяк відображений у компонентах ключових компетентностей і актуалізується через знання, розуміння й уміння наскрізно в межах усіх розділів.

Зміст кожного розділу програми містить перелік історичних сюжетів, не розділених на окремі заняття. Вчительство, орієнтуючись на вимоги щодо підготовки учениць/учнів, має можливість самостійно визначати назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярок/школярів, класу та індивідуального підходу вчительки/вчителя до навчання. До кожної теми подано орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт, у деяких випадках – рекомендований (але не вичерпний) перелік історичних подій, об'єктів і джерел для організації навчальної роботи. Це не виключає залучення учительством інших джерел та пізнавальних завдань, зберігаючи загальну спрямованість роботи відповідно до компетентнісного підходу.

У програмі немає розподілу навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учительство може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Тематика практичних і творчих робіт укладена таким чином, аби диференціювати завдання в класі за рівнем складності. Для підвищення ефективності навчання, зокрема розподілу навчального часу, програма пропонує синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії в 7–11 класах. Рекомендовану послідовність роботи над проблематикою історії України та всесвітньої історії за розділами наведено в таблиці наприкінці Пояснювальної записки.

Організацію навчально-пізнавальної діяльності учениць/учнів за цією програмою учителька/учитель відображає у власному календарно-тематичному плані або в робочій програмі, що її затверджує керівник навчального закладу. Робочу програму вчителька/учитель укладає тоді, коли хоче вибудувати в межах навчальної програми свій алгоритм роботи з учнівством, зокрема акцентувати на певних навчальних цілях, змістових елементах, змінити послідовність вивчення матеріалу, додати матеріал з історії рідного краю, доповнити тематику практичних і творчих робіт тощо.

Практичні роботи є обов'язковими для кожного розділу програми. Вони можуть відбуватися в різних формах: як на окремій ланці уроку (для вивчення нового матеріалу, узагальнення, закріплення тощо), так і протягом усього уроку (лабораторно-практичне

заняття). Така робота може виконуватися за вибором як учительства, так і учнівства, як у класі, так і вдома, але з обов'язковою презентацією її результатів на занятті. Організація лабораторно-практичних занять передбачає певну динаміку, яка полягає у збільшенні в кожному наступному класі лабораторної (обсяг, складність, характер і види джерел) і практичної (урізноманітнення способів діяльності) складової, ступеня самостійності учнівства (від виконання роботи за допомогою вчительки/вчителя за докладною інструкцією до самостійного виконання за загальним завданням). За основними видами діяльності практичні роботи поступово змінюють свій характер від описових і частковоаналітичних до переважно аналітичних.

У визначенні результатів навчально-пізнавальної діяльності програма робить наголос на діяльнісному компоненті. На думку укладачок/укладачів, ефективність навчання залежить передусім від залучення учнівства до різноманітних видів діяльності, що дає змогу йому успішніше оволодівати суспільним досвідом і, як наслідок, забезпечує соціальну активність особистості, її спрямованість на творчу діяльність. Тому, зокрема в 10–11 класах, до кожного розділу подано теми, які можуть бути розкриті під час виконання навчальних проєктів, написання есе, а також – у багатьох випадках – пропозиції щодо можливості використання міжпредметних зв'язків. Учителька/учитель на свій розсуд може обирати (змінювати/корегувати/доповнювати) теми, а також досліджувати їх у різний спосіб, залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярства, класу й індивідуального підходу вчительства до навчання. Рекомендовані проєкти спрямовані на розвиток творчо-пошукових умінь і навичок. Головним критерієм успішності роботи вчительки/вчителя за цією програмою є не так змістова повнота, як уміння налагодити творчу роботу учнівства з орієнтацією на формування ключових і предметних компетентностей.

Синхронізація курсів історії України та всесвітньої історії в 11 класах

Клас	Предмет	Розділ навчальної програми
11 клас	Історія України	**Повторення. Вступ.**
	Всесвітня історія	**Розділ 1.** Облаштування Повоєнного світу.
	Історія України	**Розділ 1.** Україна в перші повоєнні роки.
	Всесвітня історія	**Розділ 2.** Держави Північної Америки та Західної Європи: формування постіндустріального суспільства.
	Історія України	**Розділ 2.** Україна в умовах десталінізації.
	Історія України	**Розділ 3.** Україна в період системної кризи Союзу Радянських Соціалістичних Республік.
	Всесвітня історія	**Розділ 3.** Держави Центрально-Східної Європи: трансформаційні процеси.
		Розділ 4. Відновлення державної незалежності

	Історія України	України, її роль у розпаді Союзу Радянських Соціалістичних Республік.
	Всесвітня історія	**Розділ 4.** Держави Азії, Африки та Латинської Америки: вибір шляхів розвитку.
	Історія України	**Розділ 5.** Становлення, розвиток України як незалежної держави.
	Всесвітня історія	**Розділ 5.** Міжнародні відносини.
	Всесвітня історія	**Розділ 6.** Повсякденне життя і культура.
	Історія України	**Розділ 6.** Європейський вибір України. Російсько-українська війна.
	Всесвітня історія	**Узагальнення до курсу.**

Історія України (1945 до сьогодення)
(52 години)
11 клас

Структура курсу.

Повторення. Вступ.
Розділ 1. Україна в повоєнний період.
Розділ 2. Україна в умовах десталінізації.
Розділ 3. Україна в період системної кризи Союзу Радянських Соціалістичних Республік.
Розділ 4. Відновлення державної незалежності України, її роль у розпаді Союзу Радянських Соціалістичних Республік.
Розділ 5. Становлення, розвиток України як незалежної держави.
Розділ 6. Європейський вибір України. Російсько-українська війна.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**

Знати: – *основні етапи* розвитку українського суспільства другої половини XX ст. – початку XXI ст.; – *алгоритми* комплексного опрацювання різних типів історичних джерел. **Розуміти:** – *зміст понять*: «воєнні злочини», «геноцид», «злочини проти людства», «права людини», «постіндустріальне (інформаційне) суспільство», «тоталітарна імперія», «українська громадянська (політична) нація»; – *масштаби* людських і матеріальних втрат України в 1914–1945 рр.; – *як* суспільно-політичні зміни позначаються на свідомості та повсякденні людей. **Уміти:** – *застосувати знання про* історію України як інструмент для аналізу розвитку суспільства.	Україна на політичній карті Європи в 1914–1945 рр. Уроки української історії 1914–1945 рр. Періодизація історії України другої половини XX – першої чверті XXI ст. Особливості курсу історії України від 1945 р. до сьогодення.
Орієнтовна тема навчального проєкту. – Причини і негативні наслідки поразки у боротьбі за українську державність в першій половині XX ст. – Друга світова війна в історичній пам'яті українців та інших європейців: спільне і відмінне.	
РОЗДІЛ 1. УКРАЇНА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *дати* ключових подій політичного, соціально-економічного життя в Україні повоєнного періоду; – *факти* «радянізації» західних областей УРСР та боротьби з учасниками ОУН і вояками УПА. **Розуміти:** – *зміст понять*: «відбудова», «депортація», «державний антисемітизм», «ждановщина», «культ особи», «лисенківщина», «операція "Вісла"», «операція "Захід"», «спецпоселення»;	Україна в системі міжнародних відносин. УРСР – співзасновниця Організації Об'єднаних Націй (ООН). Участь України в інших міжнародних організаціях. Переміщені особи з України. Репатріація. Неповерненці. Встановлення кордонів УРСР із сусідніми державами. Депортація за «обміном населення» між УРСР та Польською Народною Республікою (1944–1946 рр.). Операція «Вісла». Обмін

– *наслідки* «радянізації» західних областей УРСР та боротьби ОУН і УПА; – *особливості* відбудови промисловості та сільського господарства; – *штучний* характер масового голоду 1946–1947 рр., його наслідки; – *сутність* повоєнних депортацій як злочинів тоталітарної імперії проти українців; – *мотиви* тривалого опору УПА та націоналістичного підпілля в різних регіонах УРСР. **Уміти:** – *встановлювати послідовність і синхронність* подій про: формування територіальних меж УРСР; масові депортації та обміни населенням; «радянізацію» та репресії; український визвольний рух у 1944–1950-х рр.; процеси відбудови господарства і культурне життя республіки; ідеологічні кампанії; – *показувати* на карті зміни адміністративно-територіального устрою УРСР, місця локалізації осередків ОУН та збройного опору УПА на території України; – *визначати передумови та наслідки* депортацій українців із західних областей УРСР та південно-східних областей Польщі, ідеологічних кампаній, їхнього впливу на суспільну свідомість; – *аналізувати* політичну діяльність Микити Хрущова, Лазаря Кагановича як провідників союзної/імперської влади в Україні; – *характеризувати* науковий/творчий доробок Володимира Філатова, Катерини Білокур, Ніла Хасевича, Олександра Богомольця, Олександра Палладіна, Сергія Лебедєва, Тетяни Яблонської; – у*класти* історичні портрети Йосипа Сліпого, Романа Шухевича	територіями 1951 р. Відбудова промисловості: джерела та ресурси (праця мобілізованих, військовополонених, репатріантів, в'язнів виправно-трудових таборів). Становище сільського господарства. Голод 1946–1947 рр. Посилення проявів «культу особи» Йосифа Сталіна в УРСР. Особливості державної пропаганди. Ідеологічні інтерпретації перемоги над нацизмом. «Ждановщина» в Україні. Кампанії боротьби проти «українських буржуазних націоналістів» і «безрідних космополітів». «Радянізація» західних областей УРСР. Ліквідація Української греко-католицької церкви. Операція «Захід». Національно-визвольний рух у 1944–1950-х рр. на території України. Бій під Гурбами. «Велика блокада» проти УПА. Депортації родин воїнів УПА. Оунівський рух в еміграції. Особливості розвитку культури. Повсякденне життя населення України в повоєнні часи: стратегії виживання. Зміни у суспільній свідомості.

Орієнтовні теми для практичних занять.

– Повсякденне життя в Україні повоєнних років.
– «Вирвані з коренем». Депортації українців у 1944–1951 рр.: причини, етапи, наслідки (дослідження тематичних документів).
– Тріумф людини. Долі українців, які пройшли концтабори.

Орієнтовні теми для навчальних проєктів.

– Україна для ООН. ООН для України.
– Студії боротьби за незалежність: від УНР до УПА (продовження кейсу «Як трансформувався український визвольний рух у ХХ столітті?»).
– Примусове трудове використання військовополонених та «інтернованих і мобілізованих німців» на території України.
– «Нас називали німецькими холуями»: доля репатріантів у повоєнній Україні.
– Історія рідного краю в контексті загальноукраїнських подій повоєнного періоду.

Орієнтовні теми для написання есе.

– Боротьба з «українським буржуазним націоналізмом»: переслідування українських митців.
– Постать Катерини Білокур у романі Володимира Яворівського «Автопортрет з уяви».

Міжпредметні зв'язки: — 10 клас. Географія. Тема: Політична картина світу. (Учень/учениця пояснює відмінність між поняттями «країна», «держава», «залежна територія»; основні вектори зовнішньої політики України). — Українська література. Позакласне читання. Андрій Кокотюха «Червоний»; Володимир Яворівський «Автопортрет з уяви»; Марина Гримич «Клавка»; Василь Шкляр «Троща».

Узагальнення

Тематичний контроль

РОЗДІЛ 2. УКРАЇНА В УМОВАХ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *суть* хрущовських надпрограм; – *хронологічні межі* децентралізації управління економікою УРСР; *дати* передання Кримської області до складу УРСР, утворення Українського національного комітету та Української робітничо-селянської спілки; – *прояви* дисидентського руху. **Розуміти:** – *зміст понять*: «відлига», «воєнно-промисловий комплекс», «десталінізація», «децентралізація управління», «дисидент», «культ особи», «лібералізація», «раднаргосп», «реабілітація», «російщення», «шістдесятники»; – *основні протиріччя* реформування промисловості, сільського господарства, соціальної сфери;	Внутрішньополітична ситуація в УРСР. Українці в повстаннях у таборах ГУЛАГу. XX з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС). Десталінізація: зміст, ідеологічні обмеження. Суперечливість процесу реабілітації жертв політичних репресій. Ліквідація ГУЛАГу. Децентралізація управління економікою. Розвиток промисловості. Становище сільського господарства. Передання Кримської області до складу УРСР. Соціально-економічна інтеграція Кримського півострова з Україною. Міграції, зміни національного складу

– сутність імперської політики російщення України; – *зв'язок* між розвитком культури, освіти, науки і внутрішньополітичними процесами. **Уміти:** – *встановлювати послідовність* подій, пов'язаних із десталінізацією і лібералізацією суспільного життя, модернізацією економіки, формуванням феномену «шістдесятництва» і розгортанням дисидентського, зокрема опозиційного руху, культурним життям; – *використовувати карту* як джерело інформації про адміністративно- територіальний устрій УРСР; – *визначати* прояви, наслідки політики російщення українського суспільства; – *аналізувати, робити аргументовані висновки* щодо політичного, економічного, соціокультурного розвитку УРСР у другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр.; – *обстоювати свої судження* щодо розвитку культури у період «відлиги» та зародження «шістдесятництва» й дисидентського руху; – *характеризувати* науковий/творчий доробок визначних особистостей (Борис Патон, Василь Симоненко, Віктор Глушков, Ліна Костенко, Михайло Янгель, Сергій Корольов); діяльність таких осіб, як Алла Горська, Іван Світличний, Левко Лук'яненко, Ярослав Стецько.	населення. Спроби проведення «українізації». Становище кримськотатарського народу у місцях депортації та його боротьба за повернення на батьківщину. «Шістдесятництво». Київський клуб творчої молоді «Сучасник». Спроби опозиційної діяльності: підпільні групи та організації. Зародження дисидентського руху. Антирежимні виступи. Особливості розвитку культури. Продовження політики російщення. Антирелігійні кампанії. Особливості соціальної політики. Повсякденне життя. Зміни у суспільній свідомості.

Орієнтовна тема для практичного заняття.

– Феномен українського «шістдесятництва».
– Розгортання дисидентського руху: передумови, течії, діяльність.
– Кримські татари у місцях депортації: форми опору, боротьба за повернення додому

Орієнтовні теми для навчальних проєктів.

– «В безсмерті холодно. І холодно в житті. О, Боже мій! Де дітися поету?!». Творчість «шістдесятників» як закономірна реакція на виклики часу.
– Ті, хто відкрили шлях у космос (внесок українців в освоєння космічного простору).
– «Сповідь у камері смертників» Левка Лук'яненка.

– Історія рідного краю в контексті загальноукраїнських подій періоду десталінізації. **Орієнтовна тема для написання есе.** – «Відлига»: особливості суспільно-політичних настроїв населення України.
Міжпредметні зв'язки: — 11 клас. Українська література. Тема: Українська література другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Поети шістдесятники. (Учень/учениця розуміє явище «шістдесятництва» і причини пробудження національної свідомості в суспільстві, шістдесятництво як явище соціальне й культурологічне, його зв'язок із дисидентським рухом); Тема: Василь Симоненко. Громадянська лірика. (Учень/учениця дискутує про патріотичні, громадянські мотиви, морально-етичні проблеми, розуміє проблему почуття людської гідності, мотиви самоствердження людини в складному сучасному світі, її самодостатність, високохудожнє відтворення громадянського вибору поета).
Узагальнення
Тематичний контроль
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА В ПЕРІОД СИСТЕМНОЇ КРИЗИ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – хронологічні межі випуску «Українського вісника»; діяльності Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод; – *напрями* опозиційного руху, *методи* боротьби влади з інакодумцями. **Розуміти:** – *зміст понять*: «адміністративно-командна система», «депопуляція», «дефіцит», «застій», «компартійно-радянська номенклатура», «правозахисний рух», «розвинений соціалізм», «самвидав»; – *мотиви* активізації дисидентського руху в другій половині 1960-х – на початку 1970-х рр., прояви репресій щодо інакодумців; – *протиріччя* розвитку культури. **Уміти:** – *встановлювати хронологічну послідовність і синхронність* подій,	Зміни в системі влади. Неосталінізм. Конституція УРСР 1978 р. Вплив міжнародних процесів на ситуацію в Україні. Посилення репресій проти української інтелігенції. Активізація дисидентського руху: течії, форми та методи боротьби. «Самвидав». «Український вісник». Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод (Українська Гельсінська група/УГГ). Прояви єврейського дисидентського та сіоністського руху на теренах УРСР. Опозиційна діяльність режимові в середовищі інших

явищ періоду «застою»; – *використовувати карту як джерело інформації* про політичне, соціально-економічне життя у період загострення кризи радянської системи; – *порівнювати, аналізувати, робити аргументовані висновки* щодо особливостей економічного розвитку УРСР у другій половині 1950-х – 1960-х рр. і в 1970-ті – на початку 1980-х рр.; – *схарактеризувати* правозахисний рух в УРСР; – *визначати закономірність* системної кризи тоталітарної імперії, прояви цієї кризи в УРСР; – *виявляти суперечливі процеси* в розвитку освіти, наук, літератури та мистецтв; – *розкрити особливості* політичної діяльності Петра Шелеста, обґрунтувати суперечливий характер діяльності Володимира Щербицького як провідника союзної/імперської влади в УРСР; – *описати творчий доробок/ схарактеризувати наукову/творчу діяльність* Володимира Івасюка, Івана Миколайчука, Марії Приймаченко, Миколи Амосова, Ніни Вірченко, Олега Антонова, Сергія Параджанова, Наталії Полонської-Василенко; – *означити* досягнення у спортивній/тренерській діяльності Валерія Лобановського; – схарактеризувати громадсько-політичну діяльність Василя Макуха, Василя Стуса, Вячеслава Чорновола, Івана Дзюби, Миколи Руденка, Мустафи Джемілєва, Олеся Гончара, Петра Григоренка.	національних меншин. Кримські татари в боротьбі за повернення на батьківщину. Наростання економічної кризи. Уповільнення темпів зростання промисловості. Провал Продовольчої програми. Життєвий рівень населення. Феномени радянського повсякдення: «хрущовки», «дефіцит», «черги». Етносоціальні зміни в УРСР. Зміни в суспільній свідомості. Особливості розвитку культури. Українське поетичне кіно. Український спорт. Особливості державної пропаганди в Україні: «радянський народ», «радянська людина» та їхні «вороги».
Орієнтовні теми для практичних занять. – Український «самвидав»: теми, ідеї, автори. – Повсякденне життя в місті та в селі (на прикладі кількох українських населених пунктів або родинних історій 1970–1980-х рр.). – Пам’ятати, щоб не повторилося: громадські акції з відновлення і догляду за місцями пам’яті про людські трагедії – наслідки злочинів тоталітарних імперій. **Орієнтовні теми для навчальних проєктів.**	

– Степан Бандера і «бандерівщина»: (де)конструкція імперського міфу.
– Виклик системі» (аналіз творів Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», Михайла Брайчевського «Приєднання чи возз'єднання?»).
– 49 сміливців проти режиму (дослідження діяльності Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод).
– Студії боротьби за незалежність: від зброї до слова (продовження кейсу «Як трансформувався український визвольний рух у XX столітті?»).
– Міжнаціональна взаємодія в опозиційному русі.
– Історія рідного краю в контексті загальноукраїнських подій у період системної кризи СРСР.

Орієнтовні теми для написання есе.

– Політ у космос, могутня зброя на тлі черг і дефіциту: якими були пріоритети радянської держави?
– Права людини в СРСР: чому існувала прірва між деклараціями та реальністю?

Міжпредметні зв'язки: — 10 клас. Географія. Тема: Населення світу (учень/учениця пояснює значення понять «демографічна політика», «демографічний вибух», «урбанізація», «міграція», «мегалополіс»); — 11 клас. Екологія. Тема 2: Природа і людина: системний підхід (учень/учениця розуміє місце природи у житті суспільства; досліджує особливості основних етапів взаємодії суспільства і природи; аналізує наслідки змін і перетворень природних процесів і компонентів природи антропогенною діяльністю); — 11 клас. Українська література. Тема: Олесь Гончар «Собор». (Учень/учениця розуміє роль духовного начала і краси в житті людини, осуд бездуховності, історичної пам'яті народу, добра і зла в житті, проблему національного нігілізму, моральної ницості).— 11 клас. Українська література. Тема: Стоїчна українська поезія. Василь Стус «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе…», «Господи, гніву пречистого…» (Учень/учениця: знає життєвий шлях і творчу біографію митця як символу незламного духу, збереження людської гідності, визначає ціннісні пріоритети життя на засадах громадянського суспільства характеризує межовий стан суб'єкта лірики, який протистоїть ідеологічно викривленій реальності). - Українська література. Позакласне читання. Марина Гримич «Мак червоний в росі».

Узагальнення

Тематичний контроль

Розділ 4. ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ, ЇЇ РОЛЬ У РОЗПАДІ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знати: – *дати:* Чорнобильської катастрофи, ухвалення «Декларації про державний суверенітет України», «Акта проголошення	Політика «перебудови-прискорення-гласності» та її наслідки в УРСР. Проблеми ядерної безпеки УРСР.

державної незалежності України», Всеукраїнського референдуму і виборів Президента України 1 грудня 1991 р. **Розуміти:** – *зміст понять*: «багатопартійність», «державна незалежність», «інфляція», «мітингова демократія», «неформальні організації», «опозиція», «плюралізм», «політика гласності», «політика “перебудови”», «прискорення», «суверенітет»; – *передумови, протиріччя* політики «перебудови» і «гласності» в УРСР; – *вплив* аварії на Чорнобильській атомній електростанції (АЕС) на зміни суспільної свідомості, активізацію екологічного, національно-демократичного, антиімперського рухів; – *значення* прийняття «Декларації про державний суверенітет України», «Акта проголошення незалежності України»; референдуму 1 грудня 1991 р. як акту підтримки населенням України державної незалежності; – *необхідність* відновлення замовчуваних сторінок історії України; – *ціну* перебування України в складі СРСР: *масштаби* територіальних, людських, духовних, культурних втрат; – *закономірності* процесів розпаду СРСР як імперії та відродження національної держави України. **Уміти:** – *встановлювати хронологічну послідовність і синхронність* подій, явищ періоду «перебудови»; – *використовувати історичну карту* для реконструкції, пояснення та інтерпретації подій; – *виявляти послідовність і суперечливість змін* у політичному житті України; – *висловлювати аргументовані судження* щодо спроби державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р., його наслідків в Україні; ролі й місця України в	Чорнобильська катастрофа: передумови, позиція влади, заходи для подолання, наслідки. Вплив на суспільну свідомість. Виникнення націонал-демократичної, антикомуністичної опозиції. Утворення неформальних громадських організацій і груп. Українська Гельсінська спілка. Народний рух України за перебудову. Перехід частини республіканської номенклатури на національні позиції. Перші альтернативні вибори (1990 р.). «Декларація про державний суверенітет України». «Революція на граніті». Формування багатопартійності. Масові страйки шахтарів. Відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки (Кримської АРСР). Створення Меджлісу кримськотатарського народу. Спроби союзної влади зупинити процеси демократизації, розпаду СРСР. Повсякдення. Особливості розвитку культури і спорту. Відродження релігійного життя. Україна під час спроби державного перевороту в СРСР. «Акт проголошення державної незалежності України». Всеукраїнський референдум і вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Роль України у розпаді СРСР. Міжнародне визнання державної незалежності України. Внесок української діаспори у відновлення державної незалежності України.

загальносоюзних суспільно-політичних процесах у 1991 р.; – *пояснювати* передумови «Революції на граніті» та її вплив на відродження державної незалежності України; передумови, значення відновлення Кримської АРСР; – *схарактеризувати* діяльність Вячеслава Чорновола, Ігоря Юхновського, Левка Лук'яненка, Леоніда Кравчука.	

Орієнтовні теми для практичних занять.

– Аварія на Чорнобильській АЕС – найбільша техногенна катастрофа в історії людства: передумови, наслідки.
– Боротьба українського суспільства за прорив інформаційної блокади довкола теми Голодомору.
– Злочини тоталітарних імперій у XX столітті: уроки для України.

Орієнтовні теми для навчальних проєктів.

– Український андеграунд: кіно, музика і театр кінця XX ст.
– Історія рідного краю в контексті загальноукраїнських подій в умовах відновлення державної незалежності України.

Міжпредметні зв'язки: — 11 клас. Екологія. Тема: Проблема забруднення природного середовища та стійкості геосистем до антропогенних навантажень. (Учень/учениця знає джерела, види забруднень навколишнього середовища, їх негативний вплив на живі організми та здоров'я людей). — Українська література. Позакласне читання. Іван Драч «Чорнобильська Мадонна»; Микола Руденко «Хрест».

Узагальнення

Тематичний контроль

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЯК НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *хронологічні межі* Помаранчевої революції, *дати* схвалення Конституції України, Тузлівської кризи, проголошення курсу на євроатлантичну інтеграцію; – *основні державотворчі процеси в* Україні впродовж 1991–2013 рр. **Розуміти:** – *зміст понять*: «багатовекторність	Державотворчі процеси. Особливості багатопартійної системи. Прийняття Конституції України 1996 р. Президентські вибори 2004 р. «Помаранчева революція». Конституційна реформа 2004 р. Основні тенденції суспільно-

зовнішньої політики», «дефолт», «євроінтеграція», «корупція», «олігархічна система», «Помаранчева революція», «приватизація», «прожитковий мінімум», «тіньова економіка»; – *історичне значення* прийняття Конституції України, запровадження національної валюти, проголошення курсу на євроатлантичну інтеграцію, суперечливі наслідки Будапештського меморандуму; – *чинники формування* громадянського суспільства в незалежній Україні; – *значення* «Помаранчевої революції». **Уміти:** *встановлювати хронологічну послідовність* подій, що відображають процеси державотворення в Україні, *синхронізувати* їх з відповідними подіями регіональної історії, історії країн Центрально-Східної Європи; – *використовувати історичну карту* для інтерпретації та реконструкції подій; – *визначати:* 1) основні тенденції та протиріччя соціально-економічного розвитку України в 1991–1998, 1999–2004, 2005–2009, 2010–2013 рр., 2) ознаки формування олігархічної системи в Україні; 3) суперечності пошуків Україною зовнішньополітичних орієнтирів; – *висловлювати аргументовані судження* про перебіг державотворчих процесів; важливість розвитку України як незалежної демократичної держави, її європейської інтеграції; – *схарактеризувати* політичну діяльність Віктора Ющенка, Леоніда Кучми, Віктора Януковича.	політичного життя в 2005–2009 рр. Спроби формування авторитарного режиму в 2010–2013 рр. Харківські угоди 2010 р. Утвердження ринкової економіки. Запровадження національної валюти – гривні. Специфіка приватизації. Становлення, прояви олігархічної системи. Демографічна та етносоціальна структура населення України. Повернення кримськотатарського народу на історичну Батьківщину. Життя національних спільнот в Україні. Багатовекторність зовнішньої політики України та її наслідки. Вступ України до Ради Європи. Будапештський меморандум. Тузлівська криза. Проголошення Україною курсу на євроатлантичну інтеграцію. Зміни у соціальній структурі українського суспільства. Динаміка зайнятості населення. Повсякденне життя. Зрушення в суспільній свідомості. Релігійне життя. Здобутки українців у сфері культури (наука, освіта, мистецтва, спорт). Українці в світі. Українська діаспора в розбудові державної незалежності України.

Орієнтовні теми для практичних занять.

– Студії боротьби за незалежність: від ідеї автономії до самостійності (завершення кейсу «Як трансформувався український визвольний рух у XX столітті?», презентація кейсу).
– Інтеграція України в європейський та світовий економічний простір: виклики і відповіді.

– Майдан як феномен української демократії (від вибору гетьмана на всенародному віче до Помаранчевої революції та Революції Гідності).

Орієнтовні теми для навчальних проєктів.

– Основний Закон України: умови створення, аналіз основних положень.
– Українська класика на Майдані.
– Історія рідного краю в контексті загальноукраїнських подій 1991–2013 рр.

Орієнтовна тема для написання есе.

– Помаранчева революція»: національний і людський виміри.

Прощання з імперією в досвіді нового покоління українських істориків та літераторів.

Міжпредметні зв'язки: — 10 клас. Захист України. Розділ ІІ: Збройні Сили України на захисті України. Тема 2: Історія розвитку українського війська. ЗСУ незалежної України до 2014 р. (Учень/учениця називає основні історичні етапи розвитку українського війська; характеризує історично-політичні умови формування Збройних Сил України); — 11 клас. Екологія. Розділ: Провідні екологічні проблеми. Тема: Проблема забруднення природного середовища та стійкості геосистем до антропогенних навантажень. (Учень/учениця знає джерела, види забруднень навколишнього середовища, їх негативний вплив на живі організми та здоров'я людей; розуміє взаємопоєднаність таких категорій, як «забруднення середовища» і «стійкість геосистем», пояснює залежність стійкості геосистем від біорізноманіття, біомаси і біопродуктивності). — 11 клас. Українська література. Тема: Сучасна українська література. Юрі Андрухович «Астролог», «Пісня мандрівного спудея»; Оксана Забужко «Рядок з автобіографії», «Читаючи історію»; Олександр Ірванець «До французького шансоньє», Сергій Жадан «Музика, очерет…», «Смерть моряка»; Галина Пагутяк «Потрапити в сад», «Косар». (Учень/учениця характеризує історико-культурну ситуацію в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.; називає імена сучасних письменників, їхні твори; ілюструє стильове розмаїття, пошук авторами нових тем і форм їх розкриття; обґрунтовує появу нового літературного покоління). — Українська література. Позакласне читання. Юрій Андрухович «Рекреації»; Борис Гуменюк «Блокпост», «Вірші з війни».

Узагальнення

Тематичний контроль

РОЗДІЛ 6. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знати: – *хронологічні межі* Революції Гідності та російсько-української війни ХХІ ст., оборони Донецького аеропорту та міста Маріуполь, дати окупації Криму, трагедії біля міста Іловайськ та в місті Буча, широкомасштабного вторгнення військ РФ в	Геополітичний вибір України: утвердження євроінтеграційного курсу. Україна в імперській доктрині «русского міра». Політичні, економічні, інформаційні та інші засоби тиску на Україну в контексті відродження

Україну; – *основні регіони і місця* бойових дій російсько-української війни. **Розуміти:** – *зміст понять*: «безвізовий режим», «волонтерський рух», «гібридна війна», «денацифікація України», «добробат», «Євромайдан», «злочин агресії» «інтеграція», «кіборги», «колабораційна діяльність», «люстрація», «рашизм», «реімперіалізація», «російсько-українська війна», «русскій мір», «статус кандидата на членство в ЄС», «тимчасово окупована територія», «томос»; – *передумови та значення* Революції Гідності; – *необхідність вшанування* пам'яті героїв Небесної Сотні та російсько-української війни; – *характер* російсько-української війни як справедливої, визвольної для України, несправедливої, загарбницької для Росії; – *псевдореферендуми* в Криму та на Донбасі, анексію Автономної Республіки Крим (АРК) та міста Севастополь, російсько-українську війну як прояви процесу реімперіалізації Росії; – *широкомасштабне вторгнення,* злочини російських військ в Україні 2022 р. як акт геноциду української нації; – *захист суверенітету і територіальної* цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, як обов'язкову умову незалежності; – *роль* громадянського суспільства у розвитку української держави та забезпеченні її обороноздатності; – *важливість* для України повноправного членства в ЄС і Організації Північноатлантичного договору (НАТО); – *значення* міжнародної підтримки територіальної цілісності та державної незалежності України. **Уміти:** – *встановлювати хронологію подій*	прагнень Російської Федерації (РФ) до реімперіалізації на теренах колишнього СРСР. Зрив угоди про асоціацію України та Європейським Союзом (ЄС). Євромайдан. Революція Гідності. Крах режиму Віктора Януковича. Небесна Сотня. Президентські та парламентські вибори 2014 р. Обрання Петра Порошенка Президентом України. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Надання українцям права на безвізовий режим в'їзду в країни ЄС. Початок війни РФ проти України: окупація, анексія Криму, збройна агресія на сході України. Квазіреферендуми і проголошення маріонеткових квазідержав Донецької Народної Республіки (ДНР), Луганської Народної Республіки (ЛНР). Антитерористична операція/Операція об'єднаних сил (АТО/ООС). Перебіг бойових дій. Мінські домовленості. Українське громадянське суспільство в обороні держави. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Участь добровольців- іноземців у збройній боротьбі на боці України. Міжнародна підтримка України в умовах війни. «Норманська четвірка»: внесок у стабілізацію збройного конфлікту. Позиція США та держав «великої сімки». Санкції, накладені на РФ за невиконання Мінських домовленостей. Соціально-економічний розвиток України у 2014–2022 р. Економічні, політичні, судово- правові реформи. Створення незалежної правоохоронної структури для боротьби з корупцією.

російсько-української війни; – *використовувати карту як джерело інформації* про перебіг російсько-української війни; – *обґрунтувати* на основі аналізу документів злочини РФ як геноцид українського народу; – *визначати передумови, ознаки та наслідки* збройної агресії Росії проти України; – *висловлювати обґрунтовані судження щодо* можливих шляхів розвитку України в Європі та у світі; – *схарактеризувати* діяльність Петра Порошенка, Володимира Зеленського, інших знакових постатей політичного, громадського, культурного, церковного життя сучасної України (*на вибір учительки/учителя, учениці/учня).*	Незавершеність реформ. Законодавче забезпечення статусу української мови як державної. Розвиток української культури. Утворення канонічної автокефальної Православної церкви України (ПЦУ). Президентські вибори 2019 р. Обрання Володимира Зеленського Президентом України. Земельна та інфраструктурна реформи. Цифровізація України. Широкомасштабне вторгнення російських військ на терени України: перебіг, результати. Збройні сили України (ЗСУ), Національна гвардія, територіальна оборона, громадянське суспільство та влада в обороні країни. Злочини геноциду та воєнні злочини РФ проти України. Нищення економіки України. Використання Росією продовольства як зброї. Заява Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». Консолідація української політичної нації в боротьбі проти російській агресії. Російська пропаганда як інструмент підбурювання війни і геноциду. Ідеологема «денацифікація України». Протидія України російській пропаганді та дезінформації. Розгортання дипломатичної боротьби України. Утворення міжнародної коаліції держав на підтримку незалежності і обороноздатності України. Лендліз. Надання Україні статусу кандидата в члени ЄС. Повсякдення в умовах війни: індивідуальний досвід, стратегії виживання та протистояння. Колабораційна діяльність і

	кримінальна відповідальність за неї. Рух Опору на тимчасово окупованих територіях. Біженці та вимушені переселенці. Примусове переселення громадян України до РФ. Гуманітарна підтримка біженців в країнах ЄС. Релігія, церкви й релігійні організації та війна. Діячі української культури в допомозі фронту. Діячі світової культури в підтримці України.

Орієнтовна теми для практичних занять.

– Stand with Ukraine. Міжнародна підтримка України у боротьбі проти агресії Росії.

Орієнтовні теми для навчальних проєктів.

– «У 1918 р. Україна здобула незалежність, у 1991 р. – відновила, сьогодні – захищає» (завершення проєкту з укладання інтерактивної стрічки часу, яка відображає неперервність і спадкоємність державотворчих процесів у XX–XXI ст., презентація проєкту).
– Усна історія Майданів: від «Революції на граніті» до Революції Гідності (електронна «Книга пам'яті»).
– Російські пропагандистські кліше «бандерівці», «укронацисти», «української нації не існує», «українська держава – фейк» як інструменти війни і геноциду.
– Рідний край у контексті загальноукраїнських подій часів російсько-української війни.

Орієнтовні теми для написання есе.

– Діалоги про війну: відверті розмови з учасниками/свідками російсько-української війни (воїнами, волонтерами, внутрішньо переміщеними особами).
– Політичний фольклор як відповідь на мову ненависті.
– Чи справді сьогодні Україна – щит Європи?

Міжпредметні зв'язки: — 10 клас. Громадянська освіта. Розділ: Україна. Європа. Світ. Тема: Інтеграція й глобалізація. Міграційні процеси і Україна. Україна – член європейського та світового співтовариства. (Учень/учениця знає та розуміє причини та наслідки міграційних процесів в Україні та світі; усвідомлює взаємозалежність життя місцевої громади; України, Європи та світу; аналізує основні положення Угоди про асоціацію Україна – ЄС; дискутує щодо перспектив збереження та розширення ЄС, НАТО; пишається потенціалом України в Європі та світі); — 10 клас. Захист України. Розділ II: Збройні Сили України на захисті України. Тема 2: Історія розвитку українського війська. Нова українська армія: з 2014-го до сьогодення. Видатні військові діячі українського народу. (Учень/учениця називає основні історичні етапи розвитку українського війська; характеризує історично-політичні умови формування Збройних Сил України; називає видатних військових діячів українського народу; наводить приклади визначних воєнних подій, битв українського війська); Тема 3: Основи

міжнародного гуманітарного права. Правила застосування норм МГП щодо розпізнавання осіб та об’єктів. Міжнародний правовий захист жертв війни та цивільних об’єктів. Захист дітей та жінок в МГП. Запобігання порушенню норм МГП. (Учень/учениця знає основні поняття та терміни міжнародного гуманітарного права (МГП); правила поведінки солдата в бою; міжнародні розпізнавальні знаки; принципи діяльності під час проведення гуманітарних операцій; вміє розпізнавати осіб та об’єкти, які перебувають під захистом МГП; розуміє особливості ведення воєнних дій з урахуванням норм МГП; механізм та види юридичної відповідальності за порушення норм МГП; характеризує заборонені методи та засоби ведення воєнних дій); — 10 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво європейського культурного регіону. Україна. (Учень/учениця знає та розуміє внесок українського мистецтва у скарбницю світової культурної спадщини; називає найхарактерніші здобутки – «візитівки» українського мистецтва у світі; видатних представників українського мистецтва (зокрема, української діаспори); наводить приклади визначних творів різних видів мистецтва, художніх явищ, створених у різні часи в українському мистецтві; усвідомлює необхідність збереження національної мистецької спадщини); — 10 клас. Географія. Тема: Країни Європи. (Учень/учениця аналізує особливості та проблеми країн ЄС, позитивні наслідки та ризики вступу України до ЄС; оцінює роль ЄС у світі); – 10 клас. Географія. Тема: Глобальні проблеми людства. (Учень/учениця характеризує поняття «глобальні проблеми людства»; аналізує сутність, причини виникнення, — особливості кожної з глобальних проблем, можливі шляхи їх розв’язування);— 11 клас. Українська література. Тема: Сучасна українська література. Історико-культурна картина літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття. (Учень/учениця розуміє постмодернізм як один із основних напрямів сучасного мистецтва); — 11 клас. Географія. Розділ: Глобальні проблеми людства. Тема: Глобальні проблеми соціального характеру. (Учень/учениця пояснює причинно-наслідкові зв‘язки виникнення демографічних проблем, складає демографічні прогнози, називає хвороби цивілізації); — 11 клас. Економіка. Розділ: Національна економіка і роль уряду у її функціонуванні. Тема: Роль уряду у регулюванні національної економіки. (Учень/учениця розуміє об’єктивні причини урядового регулювання ринкової економіки, характеризує зв’язок ефективності та справедливості, пояснює невдачі (обмеження) ринку і уряду та роль уряду як власника, виробника і споживача з використанням схеми загального економічного кругообігу); — 11 клас. Англійська мова. Тема: Моє місце в світі (учень/учениця знає про зразки здорового способу життя в Україні та англомовних країнах, вміє презентувати Україну в міжнародному контексті);— 11 клас. Німецька мова. Тема: Україна у світі. (Учень/учениця оцінює внесок молоді у сучасне мистецтво України та німецькомовних країн; вміє презентувати Україну в міжнародному контексті); — 11 клас. Французька мова. Тема: Україна у світі (Учень/учениця розуміє особливості суспільства і культури спільноти або спільнот країни, мова якої вивчається, у межах тематики ситуативного спілкування); — 11 клас. Іспанська мова. Тема: Україна у світі. (Учень/учениця розуміє особливості суспільства і культури спільноти або спільнот країни, мова якої вивчається, у межах тематики ситуативного спілкування).
Узагальнення
Тематичний контроль

У 2012 р. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ УКЛАЛИ: Пометун Олена, завідуюча лабораторією Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, членкиня-кореспондентка Національної академії педагогічних наук України, докторка педагогічних наук, професорка (*голова Робочої групи*); **Атамась Олена**, вчителька історії ліцею «Наукова зміна» міста Києва; **Власов Віталій**, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук; **Гаврилюк Жанна**, вчителька історії гімназії «Діалог» міста Києва; **Євтушенко Раїса**, головна спеціалістка департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту; **Комаров Юрій**, учитель історії ліцею «Лідер» № 171 міста Києва; **Костюк Ірина**, методистка Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Ладиченко Тетяна**, завідуюча кафедрою методики навчання історії, суспільно-політичних дисциплін гендерної рівності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидатка історичних наук, професорка; **Малієнко Юлія**, наукова співробітниця Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидатка педагогічних наук, учителька гімназії «Троєщина»; **Ставнюк Віктор**, завідуючий кафедрою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор; **Ткаченко Володимир**, головний науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор історичних наук, професор; **Тимченко Алла**, завідуюча міським методкабінетом міста Джанкоя Автономної Республіки Крим, учителька історії школи-комплексу № 2.

У 2017 р. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ ОНОВИЛИ: Мудрий Мар'ян, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук (*голова Робочої групи*); **Байкєніч Ганна**, завідувачка сектору методичної роботи Українського інституту національної пам'яті, кандидатка педагогічних наук; **Баханов Костянтин**, професор кафедри педагогіки вищої школи, управління навчальним закладом та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Бердянського державного педагогічного університету, доктор педагогічних наук; **Бурлака Олена**, учителька історії Городищенського економічного ліцею Черкаської області; **Гирич Ігор**, завідувач відділом Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАНУ, доктор історичних наук; **Громовий Віктор,** директор Міжнародної благодійної організації «Центр тестових технологій та моніторингу якості освіти», шеф-редактор порталу «Освітня політика»; **Гупан Нестор,** го- ловний науковий співробітник Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, кандидат історичних наук, професор; **Євтушенко Раїса**, головна спеціалістка департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України; **Кендзьор Петро**, доцент кафедри суспільних дисциплін Львівського інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук; **Ксьондзик Тетяна**, учителька історії ЗОШ I–III ступенів № 5 м. Житомира; **Майданик Олена**, учителька історії та правознавства Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів Чернівецької міської ради; **Митрофаненко Юрій**, старший викладач Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук; **Осмоловський Сергій**, завідувач, професор кафедри всесвітньої історії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, кандидат економічних наук; **Пастушенко Роман**, завідувач кабінету розвитку освіти Львівського обласного

інституту післядипломної педагогічної освіти; **Руккас Андрій**, доцент історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кан- дидат історичних наук; **Скальський Віталій**, науковий співробітник Інституту історії України Національної академії наук України, кандидат історичних наук; **Хлипавка Леся**, учителька історії та правознавства Черкаського навчально- виховного об'єднання «Дошкільний навчальний заклад–загальноосвітня школа І– ІІІ ступенів № 36» імені Героїв-прикордонників; **Черевко Оксана**, доцентка кафедри всесвітньої історії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, кандидатка історичних наук; **Щупак Ігор**, директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні», кандидат історичних наук.

У 2018 р. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДООПРАЦЮВАЛИ: Патриляк Іван, декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук (*голова Робочої групи*); **Мудрий Мар'ян**, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук (*заступник головуючого*); **Байкєніч Ганна**, завідувачка сектору методичної роботи Українського інституту національної пам'яті, кандидатка педагогічних наук; **Баханов Костянтин**, професор кафедри педагогіки вищої школи, управління навчальним закладом та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Бердянського державного педагогічного університету, доктор педагогічних наук; **Бурлака Олена**, учителька історії Городищенського економічного ліцею Черкаської області; **Власов Віталій**, старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАН України, кандидат історичних наук; **Гаврилюк Жанна**, вчителька історії гімназії «Діалог» м. Києва, кандидатка педагогічних наук, вчителька- методистка; **Галєгова Олена**, наукова співробітниця ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»; **Гирич Ігор**, завідувач відділом Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, доктор історичних наук; **Головко Володимир**, старший науковий співробітник відділу історії України 20– 30-х років ХХ ст. Інституту історії України НАН України, кандидат історичних наук; **Гриневич Владислав**, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, доктор політичних наук; **Гук Олександр**, вчитель історії Київського спортивного ліцею-інтернату, вчитель-методист; **Євтушенко Раїса**, головна спеціалістка департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України; **Ксьондзик Тетяна**, учителька історії ЗОШ І–ІІІ ступенів № 5 м. Житомира; **Кульчицький Станіслав**, головний науковий співробітник відділу історії України 20–30-х років ХХ ст. Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук; **Лапчинська Ніна**, заступниця генерального директора Національного музею «Меморіал жертв Голодомору»; **Майданик Олена**, учителька історії та правознавства Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів Чернівецької міської ради; **Малієнко Юлія**, старша наукова співробітниця Інституту педагогіки НАН України, кандидатка педагогічних наук, вчителька- методистка; **Мисан Віктор**, заступник директора з навчальної роботи комунального закладу «Школа-інтернат І–ІІІ ступенів «Рівненський обласний ліцей»» Рівненської облради, кандидат педагогічних наук; **Марочко Василь**, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України, керівник Центру досліджень геноциду українського народу, доктор історичних наук; **Островський Валерій**, в. о. доцента кафедри теорії та методики навчання,

методист Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук; **Пастушенко Роман**, завідувач кабінету моніторингу Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Руккас Андрій**, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук; **Сергійчук Володимир**, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук; **Хлипавка Леся**, учителька історії та правознавства Черкаського навчально- виховного об'єднання «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І– ІІІ ступенів № 36» імені Героїв-прикордонників.

У 2022 р. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ ЗМІНИЛИ Й ДОПОВНИЛИ *(відповідно до наказу Міністерство освіти і науки України від 03.06.2022 р. № 521 «Про утворення робочих груп з оновлення змісту навчальних програм»*): **Гриневич Людмила**, провідна наукова співробітниця Інституту історії України Національної академії наук України, директорка Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору (HREC in Ukraine), докторка історичних наук (*голова Робочої групи*); **Арістов Вадим**, старший науковий співробітник Інституту історії України Національної академії наук України, кандидат історичних наук; **Байкєніч Ганна**, завідувачка сектору методичної роботи Управління наукового забезпечення політики національної пам'яті Українського інституту національної пам'яті, кандидатка педагогічних наук; **Баханов Костянтин**, професор кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету, доктор педагогічних наук; **Гаврилюк Жанна**, учителька гімназії «Діалог» Дарницького району м. Києва, кандидатка педагогічних наук; **Гирич Ігор**, завідувач відділу Інституту української археографії та джерелознавства Національної академії наук України імені М. Грушевського, доктор історичних наук; **Гриневич Владислав**, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Кураса, доктор політичних наук; **Євтушенко Раїса**, головна спеціалістка головного управління загальної середньої та дошкільної освіти директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України; **Желіба Олександр**, доцент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель історії Ніжинського ліцею Ніжинської міської ради при НДУ імені Миколи Гоголя, кандидат педагогічних наук; **Малієнко Юлія**, старша наукова співробітниця відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидатка педагогічних наук; **Мелещенко Тетяна**, заступниця декана з наукової роботи історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, професорка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти, кандидатка історичних наук; **Мокрогуз Олександр**, завідувач кафедри Чернігівського обласного інституту післядипломної освіти імені К. Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук, доцент; **Мудрий Мар'ян**, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук; **Островський Валерій**, в. о. доцента Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук; **Павлов Василь**, керівник експертної групи військових зв'язків з громадськістю Директорату інформаційної політики в сфері оборони та стратегічних комунікацій Міністерства оборони України; **Пастушенко Роман**, фахівець Центру матеріальних ресурсів департаменту освіти і науки Львівської обласної військової адміністрації; **Полянський Павло**, заступник Державного секретаря Кабінету Міністрів України, кандидат

історичних наук, доцент; **Потильчак Олександр**, завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор; **Сокирко Олексій**, доцент кафедри давньої та нової історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук; **Старченко Наталя**, старша наукова співробітниця Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, докторка історичних наук; **Хлипавка Леся**, учителька історії Черкаської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2; **Щупак Ігор**, директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», член Ради директорів UJE, постдокторант Університету Торонто, кандидат історичних наук.